Valtiovarainministeriö
Ilkka Harju 21.9.2022

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HE 72/2022 vp eduskunnalle laeiksi tilastokeskuksesta annetun lain ja tilastolain muuttamisesta (HE, 12.5.2022)

1. Tausta

Tilastokeskusta koskevaa lainsäädäntöä ei ole aikaisemmin arvioitu perustuslakivaliokunnassa (HE s. 83). HE:tä valmistellut valtiovarainministeriön ja tilastokeskuksen asiantuntijaryhmä on useasti keskustellut mm. oikeusministeriön ja tietosuojavaltuutetun toimiston asiantuntijoiden kanssa (HE s. 12 ja s. 54).

2. Säätämisjärjestysperustelut

Säätämisjärjestysperusteluissa on kuusi alajaksoa, joissa on pyritty ottamaan huomioon perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö sekä käsittelemään kattavasti HE:n pääasialliset valtiosääntöisesti merkitykselliset kysymykset (HE s. 75–83):

(i) Tietosuoja-asetus
(ii) Eduskunnan ja valtioneuvoston tiedonsaanti sekä yhdenvertaisuus
(iii) Käytännesäännöt ja eduskunnan tiedonsaanti
(iv) Yksityiselämän ja henkilötietojen suoja sekä tieteen vapaus
(v) Erityiset henkilötietoryhmät
(vi) Henkilötietojen luovuttaminen

Yleinen tietosuoja-asetus (GDPR)[1] on muuttanut henkilötietojen suojaa koskevaa EU-sääntelyä merkittävästi. Aihetta on käsitelty laajasti HE:ssä ja sen säätämisjärjestysperusteluissa (i).

Yksi HE:n kantavista ajatuksista on vahvistaa Eduskunnan tiedonsaantia. Tavoitetta tukee valtioneuvoston ja sen ministeriöiden käyttölupahakemusten etusija, jonka avulla on arvioitu voitavan täyttää perustuslakivaliokunnan asettamat edellytykset (PeVL 30/2020 vp – O 35/2020 vp, Selvitys eduskunnan perustuslaissa turvatun tiedonsaantioikeuden toteutumisesta, 2.10.2020). Samalla vahvistetaan tilastokeskuksen tutkija- ja aineistopalvelun lakisääteistä asemaa, mikä edistää tilastokeskuksen toimintaa palvelu- ja tieto-organisaation suuntaan, tutkijayhteisön yhdenvertaista ja tasapuolista kohtelua sekä tieteen vapautta (ii ja iv).

HE:ssä laajennetaan tilastokeskuksen keväällä 2020 Taloustieteen keskus Helsinki GSE:n (*Helsinki Graduate School of Economics*) Tilannehuoneelle koronapandemian vuoksi myöntämä oikeus parempaan tiedonsaantiin koskemaan myös muuta tutkijayhteisöä. Tämä edistää tutkijayhteisön yhdenvertaista ja tasapuolista kohtelua sekä tieteen vapautta (ii ja iv).

GDPR:n salliman kansallisen liikkumavaran käyttö on edellyttänyt huolellista harkintaa (HE s. 40–41), josta esimerkkejä ovat suhtautuminen EU:n tilastoasetuksessa[2] tarkoitettuja tilastoperiaatteita täsmentäviin käytännesääntöihin (iii), tilastolainsäädännön sisältämän tietosuojasääntelyn pitäminen mahdollisimman suppeana (v) ja pitäytyminen kansallisen sääntelyn termistössä, kuten arkaluonteiset tiedot (vi).

[1] Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27.4.2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta.
[2] Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 223/2009, annettu 11.3.2009, Euroopan tilastoista sekä salassapidettävien tilastotietojen luovuttamisesta Euroopan yhteisöjen tilastotoimistolle annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY, Euratom) N:o 1101/2008, yhteisön tilastoista annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 322/97

3. Eduskunnan lausumat ja sen valiokuntien kannanotot

Tilannehuoneen toimintaa jatkavaa Datahuonetta on valmisteltu valtiovarainministeriössä rinnakkain HE:tä viimeisteltäessä (HE s. 46–50 ja s. 74), ja otettu tässä yhteydessä huomioon talousvaliokunnassa valmisteltu Eduskunnan kaksi lausumaa (TaVM 5/2022 vp – HE 9/2022 vp eduskunnalle laiksi yritysten määräaikaisesta kustannustuesta annetun lain muuttamisesta, 22.2.2022 ja TaVM 9/2022 vp – HE 39/2022 vp eduskunnalle laiksi yritysten määräaikaisesta kustannustuesta annetun lain 5 d §:n muuttamisesta, 12.5.2022).

Eduskunnan lausumiin on aikomus reagoida myös viikolla 40 annettavassa HE:ssä laiksi Valtion taloudellisesta tutkimuskeskuksesta annetun lain muuttamisesta. Ketterän ja erilaisiin tietotarpeisiin nopeasti vastaamaan kykenevän toiminnan takaamiseksi VATT-laissa (27/1990) laajennettaisiin VATT:n tiedonsaantioikeuksia.

Hallintovaliokunnan linjaukset tilastolain aikaisempaa muutosta käsiteltäessä (HaVM 14/2019 vp – HE 77/2019 vp eduskunnalle laiksi tilastolain muuttamisesta, 5.12.2019) on myös otettu HE:ssä huomioon (HE s. 69).

HE:tä on pyritty valmistelemaan tavalla, jolla vältetään sääntelyn vaikutusarvioiden toteutumista koskevat, tarkastusvaliokunnan tuoreessa mietinnössä (TrVM 1/2022 vp – O 48/2019 vp, Säädösehdotusten vaikutusarviointien toteutuminen — nykytila ja kehittämistarpeet, 16.3.2022) käsitellyt lainvalmistelun ongelmat, kuten pistemäisestä tarkastelunäkökulmasta johtuvat puutteet hallinnonalarajat ylittävässä ministeriöiden välisessä yhteistyössä ja lainsäädäntömuutosten yhteisvaikutusten arvioinnissa. Lisäksi HE:ssä on pyritty edistämään mahdollisuuksia hyödyntää Suomen kansainvälisesti poikkeuksellisen laadukkaita tilastoaineistoja (hallinnolliset rekisterit) sekä mahdollistamaan tähän tarvittavan menetelmäosaamisen ja arviointivälineistön (laadulliset aineistot) kehittyminen, mikä välillisesti palvelee myös pyrkimyksiä tutkimustiedon hyödyntämiseen, lainvalmistelun edellytysten parantamiseen, seurantatiedon keräämiseen, sidosryhmien kuulemiseen ja TEAS-hankkeiden nopeuttamiseen.

4. Euroopan komission ajankohtaiset toimet

Komissio on 19.7.2022 aloittanut julkisen konsultaation EU:n tilastoasetuksen uudistamistarpeista (*Public consultation on the revision of the legal framework for European statistics*). Konsultaatio päättyy 25.10.2022. Komission tavoitteena on yleisesti ajanmukaistaa EU:n tilastosääntelyä, etenkin vahvistamalla tilastojen kustannustehokasta kehittämistä, tehostamalla ja nopeuttamalla tilastotuotantoa sekä uudistamalla tilastojen jakelua vastaamaan kysyntää. Uudistamistarpeet liittyvät mahdollisuuksiin, joita digitalisaation murros tarjoaa (esim. uudet tietolähteet, kehittyvä teknologia ja tiedon ekosysteemien kasvu). Tavoitteena on myös vastata virallisen, ajankohtaisen ja jäsentyneen tilastotiedon kasvaneeseen kysyntään, jotta voidaan tukea EU:n poliittista päätöksentekoa ja julkista keskustelua.

5. Lakiehdotusten täsmentämistarve

Esityksen antamisen jälkeen oikeusministeriön erityisasiantuntija Amanda Mäkelän kanssa käydyssä keskustelussa on tullut esiin tarve täsmentää 1. lakiehdotuksen 2 a §:n 6 momenttia, jonka *ensimmäisen virkkeen* mukaan ”Tilastokeskus **päättää** henkilötietojen käsittelijänä muiden rekisterinpitäjien lukuun tutkija- ja aineistopalvelua varten yksittäisiin toimeksiantoihin vastaanottamiensa muiden rekisterinpitäjien tietojen säilyttämisestä.”

---

ja Euroopan yhteisöjen tilasto-ohjelmakomitean perustamisesta tehdyn neuvoston päätöksen 89/382/ETY, Euratom kumoamisesta.

Täsmentämistarpeen perustelut. GDPR:ssä tarkoitetun henkilötietojen käsittelijän roolin kannalta ei ole perusteltua, että henkilötietojen käsittelijällä olisi päätösvaltaa säilyttämisestä. GDPR ei jätä kansallista liikkumavaraa rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän määritelmiin eikä niille kuuluviin vastuisiin ja velvoitteisiin. Sen sijaan olisi mahdollista, että tilastokeskus toimii rekisterinpitäjiltä saamiensa ohjeiden tai rekisterinpitäjän ja käsittelijän välisen sopimuksen mukaisesti, jolloin säilyttämisestä päättää rekisterinpitäjä, joka sitten ohjeistaa tilastokeskusta säilyttämään tietoja tietyllä tavalla ja tietyn ajankohdan.

Näistä syistä ehdotetaan harkittavaksi prioriteettijärjestyksessä neljä vaihtoehtoa 1. lakiehdotuksen 2 a §:n 6 momentin ensimmäisen virkkeen muuttamiseksi:

Ensisijainen vaihtoehto:

- **Poistetaan** 1. lakiehdotuksen 2 a §:n 6 momentin ensimmäinen virke (vaihtoehto 1).

Muut vaihtoehdot:

- Tilastokeskus **säilyttää [**henkilötietojen käsittelijänä**]** tutkija- ja aineistopalvelua varten yksittäisiin toimeksiantoihin vastaanottami**aan** muiden rekisterinpitäjien tietoj**a näiltä saamiensa ohjeiden mukaisesti** (vaihtoehto 2).
- Tilastokeskus **säilyttää muilta rekisterinpitäjiltä saamiensa ohjeiden ja niiden kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti** henkilötietojen käsittelijänä muiden rekisterinpitäjien lukuun tutkija- ja aineistopalvelua varten yksittäisiin toimeksiantoihin vastaanottamiensa muiden rekisterinpitäjien tietoja (vaihtoehto 3).
- Tilastokeskus päättää **muilta rekisterinpitäjiltä saamiensa ohjeiden ja niiden kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti** henkilötietojen käsittelijänä muiden rekisterinpitäjien lukuun tutkija- ja aineistopalvelua varten yksittäisiin toimeksiantoihin vastaanottamiensa muiden rekisterinpitäjien tietojen säilyttämisestä (vaihtoehto 4).